

ORBÓK ÁKOS¹**A városok demográfiai változásainak hatása a társadalomra II.²****The Impact of the Cities Demographic Cchange on Society II.****Absztrakt**

A Föld népessége az elmúlt száz évben több mint a hétszerese nőtt, és a folyamat nem állt meg. A teljes népesség több mint a fele már városokban él 2007 óta. A szerző kísérletet tesz arra, hogy bemutassa a népességnövekedés okait a városokra koncentrálva, és, hogy milyen hatással lehet ez a növekedés a városok szerkezetére, társadalmi berendezkedésére.

Kulcsszavak: népességnövekedés, városi társadalom, társadalmi kihívások

Abstract

Earth's population over the past hundred years has increased more than seven times and the process does not. More than half of the entire population has been living in cities since 2007. The author attempts to present the causes of population growth focusing on cities and the possible impact this growth has on the structure and structure of cities.

Keywords: Population growth, urban society, societal challenges

BEVEZETŐ

A tanulmány első felében a városok szerkezeti változásainak társadalmi hatásával foglalkoztam. Folytatásként jelen írásomban a demográfiai változásokat és azok hatásait próbálok megérteni. Az emberiség történelme folyamán mindig is megfigyelhető volt egy lassú, fokozatos – időről időre népességfogyással tarkított – lélekszám-növekedés, melynek

¹ Nemzeti Közzolgálati Egyetem, egyetemi tanársegéd – National University of Public Service, assistant professor, E-mail: orbok.akos@uni-nke.hu ORCID: 0000-0002-1316-2979

² A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika Kiberbiztonsági Kiemelt Kutatóműhely keretében, a Nemzeti Közzolgálati Egyetem felkérésére készült.

The work was created in commission of the National University of Public Service under the priority project KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 titled „Public Service Development Establishing Good Governance” in the Ludovika Research Group.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

olyan szűk keresztmetszetek állítottak akadályt, mint az adott technológiai színvonalon, az adott földrajzi környezetben előállítható maximális élelmiszer-mennyiség vagy a technikai színvonalnak megfelelő higiénés, illetve egészségügyi viszonyok. Hosszú ideig – természetesen regionális és kultúrkörök közötti eltérésekkel – létezett egyfajta ciklikusság: az adott térség népessége addig nőtt, amíg meg nem haladta a technológiailag fenntartható szintet. Ez a Föld egész élővilágát jellemző „természetes szelekció” az emberi faj esetében is hatékonyan működött, mindaddig, amíg az emberiség szert nem tett olyan technológiákra, amelyekkel képessé vált átlépni a fentebb már említett korlátozó tényezőknél.³ A népességnövekedés a XIX. sz. végétől kezdve exponenciális emelkedést mutat, amely a városokban koncentrálódik. Ez a folyamat szorosan összefügg az új közlekedési módok megjelenésével, különösen azokkal, amelyek lehetővé tették a tömegek mobilitását, mint például a vasút. A második világháború után pedig az autóhasználat indított új korszakot a mobilitásban. A távoli vidék urbanizációs folyamata észrevehetően felgyorsult, amikor a egy térséget közlekedési infrastruktúrával kötnek össze a városokkal. Végül az összes tevékenység növekvő globalizációja felerősíti ezt a folyamatot.

A kutatók, tervezők és a döntéshozók számára rendelkezésre állnak azok az új eszközök és módszerek, amivel megbirkóznak ezekkel a folyamatokkal. A feladat nem könnyű, mivel transzdiszciplináris megközelítés szükséges a megoldásához. A tanulmányban arra próbálok választ keresni, hogy az átlagosnál nagyobb népességnövekedés a városokban milyen problémákat generál, illetve a társadalom hogyan reagál ezekre a változásokra? A kérdések megválaszolására tett kísérletem több célt szolgál. Egyrészt próbálok megérteni milyen biztonsági és egyéb kihívásokkal kell szembenézni a jövő városának, másrészt, hogyan lehet ezeket a kihívásokat kezelni.

DEMOGRÁFIAI VÁLTOZÁSOK

„A demográfia – magyar szóval népességtudomány – egy adott népesség nagyságával, összetételével, változásával foglalkozó tudomány. A demográfia célja a vizsgált népesség leírásán túl a népességben bekövetkező változások okainak feltárása és a jövőben várható folyamatok előreszámítása is.”⁴

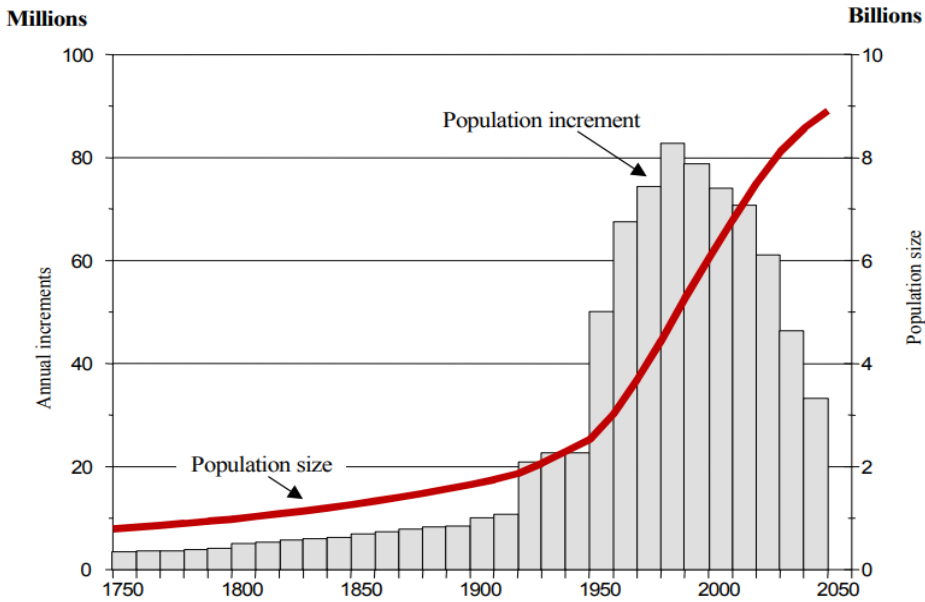
³ Kaiser Ferenc: A túlnépesedés és globális biztonsági kihívásai. Nemzet és Biztonság, 2011/08. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/kaiser_ferenc-a_tulnepesedes_es_globalis_biztonsagi_kihivasai.pdf

⁴ Pakot Levente – Röhr Adél – Szabó Laura – Tóth Gergely – Vargha Lili: Demográfiai fogalomtár. KSH Népeségtudományi kutatóintézet, Budapest, 2015. 7. o. <http://demografia.hu/hu/letoltes/kiadvanyok/Demografiai-Fogalomtar.pdf>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

Figure 1. Long-term world population growth, 1750 to 2050



1. sz. ábra A világ népességének hosszú távú növekedése

Forrás: EGYESÜLT NEMZETEK. *The World at Six Billion*.

A XIX. század elején a föld népessége 1 milliárd volt, ez a szám a XX. század elején 1,6 milliárd, és most, a XXI. század első évtizedében eléri a 7 milliárdot. A világ népessége várhatóan mintegy 1,2 milliárddal nő 2009 és 2025 között, 6,8 milliárdról 8 milliárdra. Bár a globális népességnövekedés jelentős, a gyarapodás üteme lassabb lesz, mint az 1980 és a napjaink közötti 3,1 milliárdos növekedés. A demográfusok úgy becsülik, hogy 2025-re a világ lakosságnövekedésének nagyobb része Ázsiában és Afrikában fog jelentkezni, míg a növekedés kevesebb, mint 3 százaléka a „Nyugat” országainak – Európa, Japán, Egyesült Államok, Kanada, Ausztrália és Új-Zéland területén. 2025-ben az emberiség mintegy 16 százaléka él majd Nyugaton, a 2009-es 18 százalékhöz és 1980-as 24 százalékhöz képest. Az Egyesült Nemzetek becslései és előrejelzései azt mutatják, hogy 1900 és 2100 között a világ népessége hétszeresére nő, 11,5 milliárdra.⁵

- A legnagyobb országon belüli növekedés Indiában történik majd, ami az összes növekedés mintegy egyötödét jelenti. India népessége várhatóan 2025-re

⁵ EGYESÜLT NEMZETEK, Gazdasági és Szociális Bizottság részleg, Népesség osztály. A világ népességének alakulása 2015-ös felülvizsgálata. 2015. <https://esa.un.org/unpd/wpp/DataQuery/>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

körülbelül 240 millióval emelkedik, megközelítőleg 1,45 milliárd embert elérve. 2009 és 2025 között a másik ázsiai óriás, Kína, várhatóan még 100 millió embert fog hozzátenni, a jelenlegi 1,3 milliárdos népességéhez.

- Ugyanezen időszakban a Szaharától délre fekvő afrikai országok összesen körülbelül 350 millió fős növekedéssel számolhatnak, míg Latin-Amerikában és a Karib-térségben mintegy 100 millióra nőnek.
- 2025-ig Oroszországnak, Ukrajnának, Olaszországnak, majdnem minden kelet-európai országnak és Japánnak is várhatóan több százalékkal csökken a népessége. Ezek a csökkenések megközelíthetik vagy meghaladhatják a jelenlegi lakosság 10 százalékát Oroszországban, Ukrajnában és néhány más kelet-európai országban.
- Az Egyesült Államok, Kanada, Ausztrália és néhány más, viszonylag magas bevándorlási rátájú ipari állam továbbra is növekedni fog: az Egyesült Államok több mint 40 millióval, Kanada 4,5 millióval, Ausztrália több mint 3 millióval.⁶

2025-re a nemzeti lakosság életkori struktúrái változatosabbak lesznek, mint valaha, és a legfiatalabb és a legrégebbi profilok közötti szakadék tovább bővül. A „legöregebb” országok – amelyekben a 30 év alattiak kevesebb, mint egyharmadát alkotják a lakosságnak – a világtérkép északi szélén egy sávban találhatóak. Ezzel szemben a „legfiatalabb” országok, ahol a 30 év alattiak a lakosság 60 százalékát vagy többet tesznek ki, majdnem mindegyike Afrikában, a szubzaharai térségben található.

A múlt században a születéskor várható élettartam több mint 30 évvel nőtt. A higiénia és a közegészségügy javítása, a modern orvostudomány és az antibiotikumok alkalmazása a XX. századra megnövelte a várható élettartamot, ami gyorsabb népességnövekedést eredményezett, elsősorban a fejlett országokban. A demográfiai átmenet a XIX. és a XX. században a magas-alacsony mortalitás és a termékenység jelentős csökkenése következtében alakult.⁷

A születési ráta a világ nemzeteinek egyharmadában a két gyermek helyettesítési szint alá csökkent. 1970-ben 22 ország volt, amelyek teljes termékenységi aránya a 2.1. 1999-ben 68 ország, és várhatóan 2020-ra 121 ország lesz – ezek a globális népesség 75%-át képviselik –, ahol születési arány a feltöltési szint alatt van.⁸ Ennek az alacsony születési aránynak a következtében az EU teljes népessége 2006 és 2050 között várhatóan 9%-kal fog csökkenni, a 2/1000 éves nettó migrációs ráta ellenére. A természetes növekedés (a születések aránya a halálesetekkel szemben) 2010-ben negatív lesz az EU tagországok túlnyomó többségében, köztük Belgium, Csehország, Németország, Olaszország, Len-

⁶ GLOBAL TRENDS 2025: A Transformed World. Washington, National Intelligence Council, Office of the Director of National Intelligence, 2008.

https://www.files.ethz.ch/isn/94769/2008_11_Global_Trends_2025.pdf

⁷ Lunenfeld, Bruno: The ageing male: demographics and challenges World Journal of Urology, 20. (2002). 11–16. o. <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs00345-002-0250-y?LI=true>

⁸ Uo.

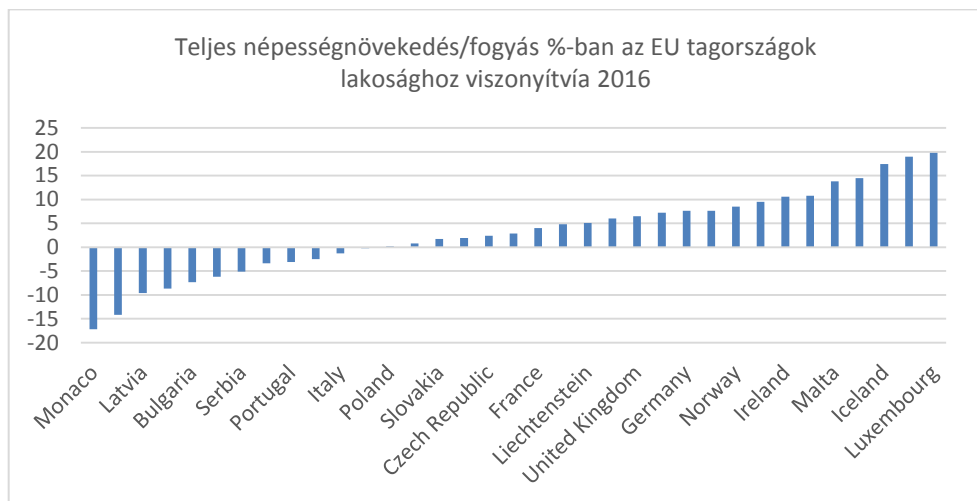
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

gyelország és Oroszország esetében.⁹ Japánban 2006 és 2050 között 25%-os népességcsökkenés várható. A születési élettartam és a megnövekedett várható élettartam következményeként 2050-re – először az emberi történelemben – több 65 évesnél idősebb lesz, mint 15 év alatti. A 65 év feletti lakosság száma 400 millióról 1,5 milliárdra nő ugyanezen időszak alatt. A legidősebbek (80 éves és idősebbek) aránya 1,9%-ról 4,2%-ra nő. 2050-ben az évszázados lakosok száma 16-szor nagyobb lesz, mint 1998-ban (2,2 millió a 135 000-hez képest).

A FEJLETT ORSZÁGOK ELŐREGEDÉSE

A természetes demográfiai folyamatok tekintetében jelentős változások történtek az elmúlt két évtizedben. A kilencvenes évtizedben a természetes szaporodás mutatói erősen csökkentek az egész kontinensen, néhol súlyos negatív értékeket (természetes fogyás) értek el. Az új évezred elején ezt a tendenciát enyhe növekedés váltotta fel, ami több országban (Nyugat- és Észak-Európa) természetes népességnövekedést okozott, miközben a kontinens keleti felén jelentős természetes népességvesztést tapasztalhatunk továbbra is.¹⁰



2. sz. ábra (Forrás: saját szerkesztés, adatok: EUROSTAT)

A világ „szürkülése” által előidézett „életkor-rengés” a megnövekedett élettartam társadalmi és gazdasági következményeivel, a retorikai fordulatokat leszámítva, meglepően kevés komoly elemzés foglalkozik. A csökkenő születési arány, a növekvő élettartam és a migrá-

⁹ Lutz, Wolfgang Európai demográfiai adatlap, 2006.

¹⁰ Hardi Tamás: Eltérő városnövekedési tendenciák Európában, demográfiai háttérrel. MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete, Győr, 2013.

http://regscience.hu:8080/jspui/bitstream/11155/387/1/hardi_eltero_2013.pdf

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

ciós minták a fejlődő és a fejlett országokban is jelentős demográfiai változásokat okoznak. Ezek a változások komoly kihívásokat jelentenek a világ társadalmi és gazdasági rendszerei számára, és megkérdőjeleznek néhány alapvető feltételezést a fenntartható jólétről és a gazdasági növekedésről.

A népesség demográfiai összetételének változásai az egészségügy elé is hasonló problémákat gördítenek, mint amilyeneket a tartós ápolás szempontjából felvetnek. A szakemberek helyett családtagok által történő ellátás problémája (informalitás) itt kevésbé hangsúlyos, a fő nehézséget az jelenti, hogy egyre nő a beteg által egészségügyi ellátás alkalmával fizetendő térítés jelentősége. 2010-ben az EU 27 tagországában a GDP 8 százalékát fordították az egészségügyre, mely összeg nagy részét (78 százalékát) közforrásokból fedezték.¹¹

Az emberi élet utolsó évei általában a betegség és a fogyatékoságok növekedésével járnak együtt, az egészségügyi szolgáltatások és a társadalombiztosítási források iránti igény nagymértékben növekedni fog, ahogy növekszik az egyre idősebbek csoportja. Az e szolgáltatásokhoz kapcsolódó várhatóan magas költségek még a legfejlettebb és iparosodott nemzetek szociális, egészségügyi és politikai infrastruktúrájának potenciális képességét is korlátozzák, nem is beszélve a kevésbé fejlett országokról. A fejlődő országok – amelyek sokkal alacsonyabb gazdasági fejlettséggel és a megfelelő egészségügyi ellátáshoz való hozzáféréssel rendelkeznek, mint a fejlettebb országok – nehézségekbe ütköznek az idősebb emberek igényeinek kielégítése terén, különösen, mivel az idősök hagyományos családi támogatási rendszerei lebomlanak. A fejlődő világban a politikai döntéshozóknak az elkövetkezendő évtizedekben számolniuk kell az öregségi támogatás formális rendszerének fejlesztésével, ami jelentős befektetést igényel majd, hogy képesek legyenek megfelelni ezeknek a kihívásoknak. De nem csak anyagi befektetésről van szó, az egészségügyben a körültekintő megelőző intézkedések megalkotása is szükséges, ahelyett, hogy arra koncentrálnának milyen beavatkozási gondokkal kell foglalkozni. Fontos, hogy stratégiai törekvés legyen az előregedő lakosság átfogó kezelése. Képessé kell tenni arra az embereket, hogy minél inkább függetlenné váljanak a szociális ellátó rendszertől. A méltósággal járó öregedés és a fogyatékoságtól mentes élet fenntartása, ameddig csak lehetséges, kulcsfontosságú tényező ahhoz, hogy tovább lehessen jelentősen csökkenteni az egészségügyi szolgáltatások költségeit. A cél elérése érdekében az előregedés kezelésének holisztikus megközelítése szükséges.

Az egészséges öregedés előmozdítása, valamint az időskorúak megbetegedésének és fogyatékoságának megelőzése vagy drasztikus csökkentése központi szerepet kell játszania az egészségügyi és szociális politikák kialakításában. Hangsúlyoznia kell az előregedés folyamatának mindent átfogó, egész életen át tartó megközelítését, amely eleve

¹¹ Szelewa, Dorota: Demográfiai kihívások Európában az alapvető problémák áttekintése, különös tekintettel Kelet-Közép-Európára. Friedrich Ebert Stiftung.
http://www.fesbp.hu/common/pdf/demographic_challenges_hu.pdf

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

konceptuális eseményekkel kezdődik, és az élet minden szakaszában megfelelő beavatkozásokra összpontosít.

A gyermekkori és serdülőkori élettörténeti tanulmányok egyértelműen bizonyítják, hogy a társadalmi tényezők valószínűleg kumulatív módon működnek. A magasságnövekedésben és a fizikai fejlődés más aspektusaiban, valamint a fertőző és egyéb betegségek előfordulásában és a sérülésveszélyben is jelentős társadalmi rétegbeli különbségek vannak. A keresztmetszeti vizsgálatok különbséget mutatnak a halálozás és a morbiditás függvényében, a társadalmi-gazdasági státusz függvényében, különböző betegségi kategóriákban, az egész életciklus alatt. A szegénység jelentős hatást gyakorol mind az életre, mind az egészségügyi kilitásokra. Ezt nemcsak a tulajdon, a foglalkoztatás, a bérek és a jövedelem tekintetében kell mérni, hanem az alapfokú oktatás, az egészségügy, a táplálkozás, a víz és a szennyvízkezelés szempontjából is. Több hosszú távú tanulmány is kimutatta, hogy az iskolai végzettség és a családi állapot, jelentősen tudja befolyásolni, azaz növeli a várható élettartamot, csökkenti a halandóságot, és a mortalitás erőteljes előrejelzéseit.¹²

A nyugdíjba vonulás számos idősebb állampolgárt pénzügyi sebezhetőségi helyzetbe hoznak. A népességnövekedés korában, mind a fejlődő, mind a fejlett világokban a kérdés az, hogyan lehet az időseket gazdaságilag életképesé tenni az egyes társadalmakban. Egyetlen közösség sem mentesül az idősödő lakosság által tapasztalt pénzügyi nehézségek alól. Az elmúlt században bekövetkezett figyelemre méltó demográfiai átalakulások nemcsak az idősek többszörös krónikus állapotának, a funkcionális képességek és az életkorral összefüggő betegségek csökkenésével jártak, hanem a szociális kiadások – például a nyugdíjalapok és egészségbiztosítási költségek jelentős növekedésével is. Tehát az életúttervezés fontos politikai és stratégiai perspektivikus döntéseket igényel.¹³

A megfelelő beavatkozásokra kell összpontosítani az idősebbek egészségének javítására vonatkozó kiegészítő megközelítésnek az életük minden szakaszában. A „várható élettartam” és az „öregedés” meghatározó tényezői a környezeti, gazdasági, technológiai és kulturális globalizáció egyre erősödő erejétől a genetikai és molekuláris determinánsokig terjednek. Az egészséges öregedés előmozdítására irányuló intézkedéseknek ezért a következőket kell tartalmazniuk:

- megfelelő táplálkozás, egészséges életmód;
- megfelelő gyakorlatok;
- a dohányzás, a kábítószer és az alkoholfogyasztás elkerülése;
- a jó mentális egészség fenntartása érdekében a szociális mentális kölcsönhatások;
- a krónikus betegségek ellenőrzése, megfelelő orvosi egészségügyi ellátás;
- megelőző stratégiák a gyengeségek és fogyatékoságok késleltetésére, csökkentésére vagy megelőzésére;
- a biztonságos környezet.

¹² Wilkins, R. – Adams, O. B: Health expectancy in Canada, late 1970s: demographic, regional, and social dimensions. *American Journal of Public Health (AJPH)*, September 1983 pp.1073–1080.

¹³ Kalache, Alexandre – Lunenfeld Bruno: Health and the ageing male 3: 1–36; 2000.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

A fenti intézkedéseknek az életminőség növekedését kell eredményezniük a fogyatékosok késleltetésével, csökkentésével vagy megelőzésével, amennyiben ténylegesen megvalósulnak. Ez csökkentené a függőséget, növelné az öregedő népesség produktív életének hosszát, és ezáltal csökkentené a drága gyógyító szolgáltatásokkal kapcsolatos egészségügyi költségeket. Készülni kell arra, hogy ezekkel a kihívásokkal szembenézzen az orvosi szakmának, a gyógyszeriparnak és az egészségügynek is. A XXI. század új kihívásainak rendszerszintű megközelítése és a gondolkodásmód gyökeres megváltoztatása szükséges a multidiszciplináris és nemzetközileg összehangolt kutatási erőfeszítésekben, amelyet az ipar és a kormányok, az emberközpontú és a nemzetközi szervezetek közötti új partnerség támogat. Ez az együttműködés, lehetővé tenné számunkra, hogy segítsünk az életminőség javításában.

BEVÁNDORLÁS

Bevándorló az a személy, aki letelepedési vagy hosszú távú tartózkodási szándékkal érkezik külföldi lakóhelyéről az adott országba.¹⁴ A bevándorlás témaköre már a jóléti állam hanyatlásának (kb. a 70-es évek végétől) a kezdetétől foglalkoztatja a társadalomtudományok szakembereit. Egy részük akkor is és ma is ebben látta a jóléti állam fennmaradásának a kulcsát. Az előregedő társadalom hatásainak ellensúlyozására egy egyszerű és gyors megoldás jelentett a fiatal munkaerő importálása, amivel biztosíthatták a jóléti állam gazdasági struktúrájának fennmaradását. Ha csak a gazdasági szempontokat vesszük figyelembe, a megoldás valóban kézenfekvő, azonban társadalmi szempontból egy sor olyan problémát hozott a felszínre, amelyre nem voltak felkészülve a befogadó országok.

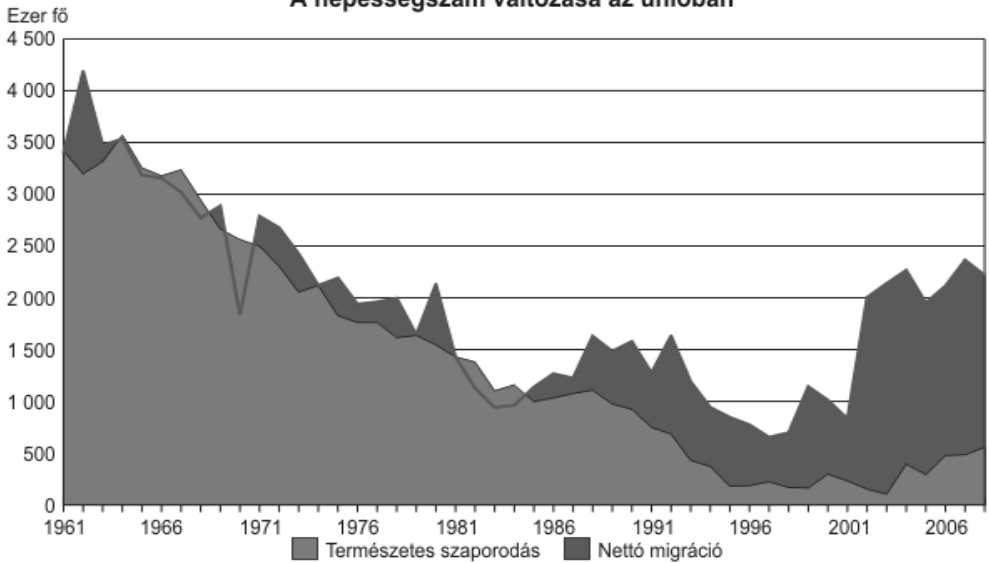
A társadalmi problémák folyamatosan jelentkeztek az első nagy bevándorlási hullám óta eltelt több mint negyven év alatt.

¹⁴ Pakot Levente – Röhr Adél – Szabó Laura – Tóth Gergely – Vargha Lili: Demográfiai fogalomtár. KSH Népeségtudományi kutatóintézet, Budapest, 2015. 7. o.
<http://demografia.hu/hu/letoltes/kiadvanyok/Demografiai-Fogalomtar.pdf>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

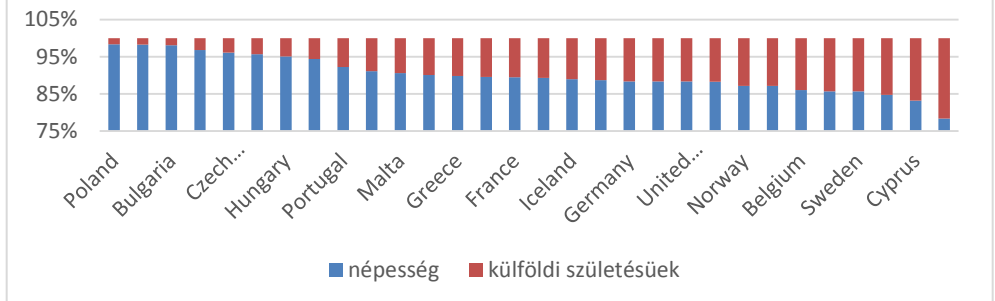
A népességszám változása az unióban



3. sz. ábra (Forrás: http://www.ksh.hu/szamlap/életunk_eud.html)

Az ábrán látható népességfogyás mellett a növekvő népességbéramlás alapvetően változtathatja meg a társadalmak összetételét.

Bevándorlók aránya a teljes népességhez viszonyítva az EU tagországokban 2016-ban (kivéve Luxemburg és Lichtenstein)



4. sz. ábra (Forrás: saját szerkesztés, adatok: EUROSTAT)

A MIGRÁCIÓ OKAI, HATÁSAI

Az emberiség alapvető tulajdonsága, hogyha valahol nem megfelelőek a körülmények, jobb helyet keres magának. Bár ez egy leegyszerűsítet magyarázata a migráció okainak, alapvetően mindig erről van szó. A környezeti feltételek romlása fakadhat a gazdaság rossz működéséből, a természeti adottságok megváltozásából vagy valamilyen emberi konfliktus következményéből. A migráció okai nem változnak, azonban a hatásuk és a méretük igen. A történelem során több népvándorlási hullámot ismerünk, köztük azt is, amelynek részeként a magyarok elfoglalták a Kárpát-medencét. Ezek a népvándorlások a kor viszonyaihoz képest nagyon mondhatóak, hiszen a föld népessége a XX. század előtt viszonylag alacsony volt. Így ha pár százezer ember lakóhelyet változtatott, az hatással volt az egész kontinensre.

A mai demográfiai viszonyokat tekintve a migráció mértékének jóval nagyobbak kell lennie ahhoz, hogy társadalmi változásokat okozzon (ha csak nincs politikai érdek a hatás-keltés mellett). A jelenkori migráció okait a következők pontokban lehet összefoglalni:

— Munkaerőhiány

A munkaerő iránti igények és a munkaerő kínálat nagyon ritkán jelentkezik egy országon belül egyszerre. Általában a fejlett országok küzdenek munkaerőhiánnyal, mert a társadalomból kikopnak bizonyos munkák iránti érdeklődések. A gazdasági-társadalmi fejlődés egyik velejárója az, hogy a kétkezi munkák elvégzését nem tudják saját munkaerőpiacról pótolni. Ekkor jelenik meg a bevándorlás, mint lehetséges megoldás. A belső migráció ebben az esetben nagyon minimális. Az Európai Unió belső határainak felfüggesztése felgyorsította a „belső” migrációt. A korábbi munkaerő iránti kereslet jelenségei azonban ebben megfordulnak. Az erőteljes kivándorlás a közép-kelet-európai országokban hiányszakmákat alakított ki, ami együtt jár az „agyelszívás” jelenségével is.

— Gazdasági egyenlőtlenségek

A fejlett és fejlődő országok gazdasági infrastrukturális különbségei önmagukban is elegendőek a bevándorlás megjelenéséhez. Ebben az esetben ez a folyamat bár állandónak mondható, de intenzitása függ a politikai, gazdasági, esetleg társadalmi viszonyoktól is.

— Klíma változás

A globális klímaváltozás hatásait csupán néhány évtizede érezhetjük, de a következményeit még nagyon sokáig érezhetjük. A változások bizonyos térségekben szélsőséges időjáráshoz vezettek, amelyek megnehezítik vagy megakadályozzák a hosszútávú ott élést. Ilyen változásokat láthatunk Szíriában, ahol az aszály és az ivóvízhiány jelentősen hozzájárult a polgárháború kitöréséhez és a menekülthullám elindulásához is.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

— Háborúk, politikai üldözés

Ez a kategória nem kíván bővebb magyarázatot. A menekülteket a nemzetközi jogban is ilyen okok alapján ismerik el, és elsősorban ezért hozták létre ezt a jogi kategóriát.

Menekültnek azt a külföldi állampolgárt vagy hontalan személyt nevezik, aki valási, faji, politikai okokból vagy valamely nemzetiséghez, meghatározott társadalmi csoporthoz tartozása miatti üldöztetése – vagy az üldöztetéstől való megalapozott félelme – miatt hagyta el állampolgárság szerinti országát vagy korábbi lakóhelyét.¹⁵

Ahogy láthatjuk, az okok a régiek, de a migráció hatásai közel sem olyanok, mint korábban. A csökkenő termékenység és a társadalom elöregedése makro-szinten és hosszú távon fokozza munkaerőhiányt, ami veszélyezteti a gazdasági fejlődést. Ami a mikro-szintet illeti, sokak álma, hogy egynél több gyermekük legyen, sohasem válik valóra.¹⁶

A városfejlődés fontos összetevői a demográfiai változások is. Az elmúlt két évtizedben Európa fejlett országaiban az urbanizációra ható legfontosabb demográfiai folyamatok között meg kell említenünk a korábbi évtizedekhez képest alacsonyabb természetes lakosságszám-növekedést, a várható élettartam kitolódását (így a népesség korösszetételében az idősek arányának növekedését), a növekvő nemzetközi migrációs nyereséget s az átalakuló belső migrációt. A házasságok számának csökkenése, az együttélés elterjedése, az alacsony termékenységi mutatók hozzájárultak ahhoz, hogy a háztartások átlagos mérete lecsökkent, így a háztartások száma megnövekedett.¹⁷

Ha az elérhető legfrissebb statisztikai adatokat nézzük, 2015 elején az EU lakosságát 508,5 millióra becsülték, s ez 1,5 millió fővel volt több, mint egy évvel korábban.

¹⁵ Pakot – Rohr – Szabó – Tóth – Vargha: i. m. 7. o.

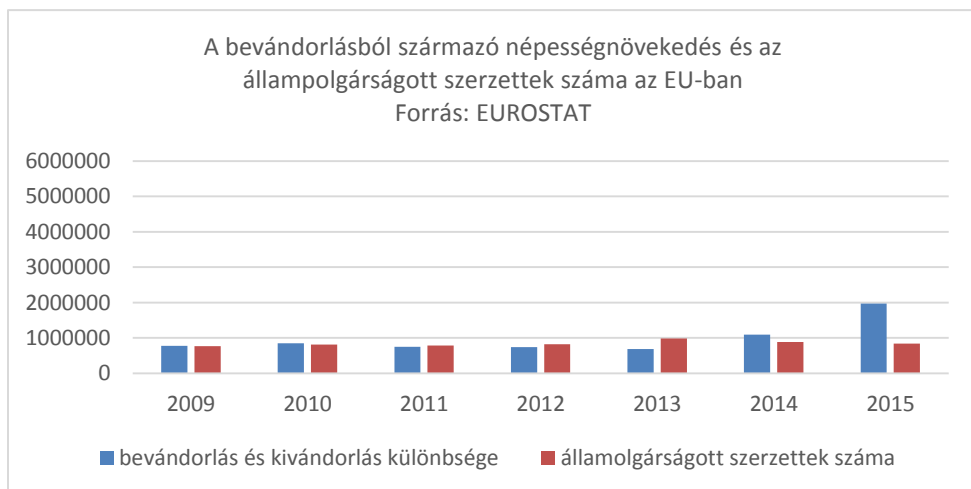
<http://demografia.hu/hu/letoltes/kiadvanyok/Demografiai-Fogalomtar.pdf>

¹⁶ Szelewa: i. m.

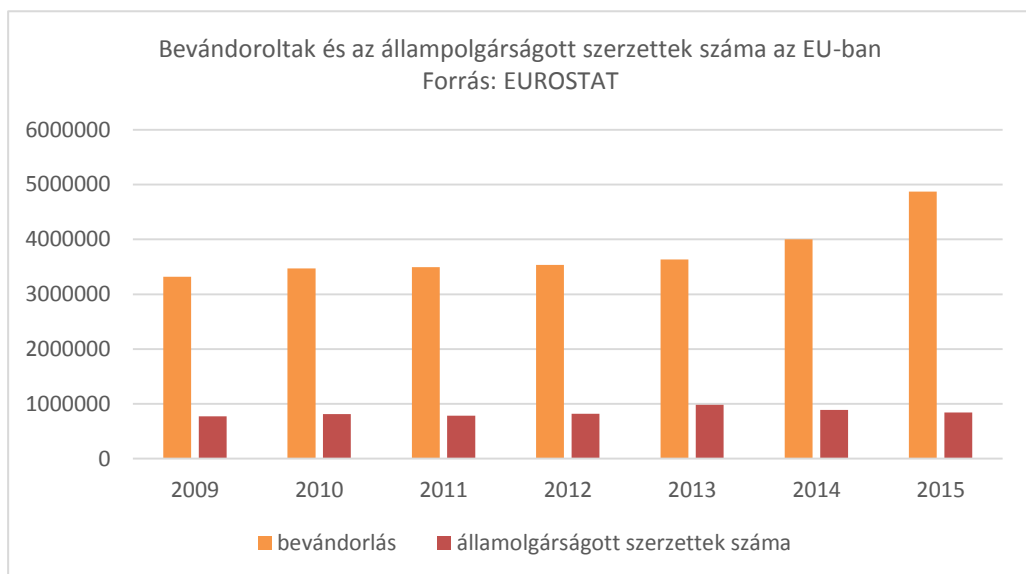
¹⁷ Champion, Anthony G: A Changing Demographic Regime and Evolving Poly centric Urban Regions: Consequences for the Size, Composition and Distribution of City Populations. *Urban Studies*, 38. (2001/4). 657–677. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám



5. sz. ábra (Forrás: saját szerkesztés, adatok:EUROSTAT)



6. sz. ábra (Forrás: saját szerkesztés, adatok:EUROSTAT)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

GETTÓSODÁS VAGY ASSZIMILÁCIÓ

A városok az emberi együttélés legzsúfoltabb terei. Fejlődésük, elterjedésük szoros kapcsolatban van a társadalom fejlődésének egyes szakaszaival, a társadalom differenciálódásával, a munkamegosztás változásával. A XX. században a gazdaságilag fejlett országok falusi térségeiből a földhiány és a gépesítés hatására a felesleges agrárnépesség a városokba költözött. A városokban az ipari tevékenységek, a szolgáltatások egyre több munkaerőt igényeltek, egyre magasabb jövedelmet kínáltak. Ezekben az országokban kiegyensúlyozottan ment végbe a folyamat, a városi munkahelykínálat képes volt felszívni a beáramló munkaerőt. A gazdaságilag fejletlen országokban a bizonytalan gazdasági helyzet, az éhínség, a társadalmi konfliktusok, háborúk miatt felgyorsult a vidéki lakosság városokba menekülése. A városba özönlők száma többszörösen felülmúlja a megélhetési lehetőségeket. Ezen városok népessége 5-10 szeresére növekedett, s a bevándorlók többsége a városok peremén lévő bádoggvárosokban telepedett le. A városok körüli szegénynegyedekben egyre nagyobb problémákkal kell szembenézni, és a kormányok a költségvetésből egy százalék körüli összeget fordítanak ezekre a városrészekre. Az ENSZ jelentése szerint a városok lakosságának kb. egyharmada él jelenleg bádoggvárosokban, és ez az arány egyre növekszik. Afrika szubszaharai régiójában a legkritikusabb a helyzet, itt a nyomornegyedek lakóinak a száma meghaladja a 70 százalékot. Nyugat- és Közép-Európa országaiban a gettósodás (Svájcban, Németországban és Franciaországban) komoly problémát jelent. Elsősorban a dél-, valamint kelet-európai és észak-afrikai lakosok lakják a hanyatló városrészeket. Észak-Amerikában a latin-amerikai és az afro-amerikai lakosság szorul jellemzően a gettókba. Az európai országokban, Észak-Amerikában a gettók a város közigazgatási határán belül találhatóak, addig Közép- és Dél-Amerika városában azok szélén. A polarizáció itt sokkal erőteljesebben jelentkezik. A városrész elszegényesedése, hanyatlása, a városok rehabilitációs programja többnyire sikeresen felszámolja, míg a gettókban évtizedekig fennmaradhat ez az állapot.

A nagymértékű bevándorlás hatására kialakulhatnak olyan csoportok, amelyek egymáshoz közel költözve, egy területre koncentrálnak a városon belül. Ennek a csoportosulásnak lehetnek a közös kultúra vagy azonos jövedelmi viszonyok a gyökerei, de a közös élet hosszú távon biztosan kialakítja ezt a hasonlóságot. Erre lehet példa a Riói favellák, a New Yorki kínai-negyed, Little Italy bejrúti palesztin-szír menekült negyedek. A folyamatnak két jellemző vonása: a többségtől valamilyen szempontból különböző egyének vagy kilépnek, vagy asszimilálódnak az őket körülvevő csoportokhoz. Mindkét esetben fontosak a társadalmi politikai körülmények szándékai.

Rio de Janeiróban például több mint 700 favella (nyomornegyed) található. A lakók nyomorban élnek. A tömeg és a higiénias viszonyok teljes hiánya miatt gyakoriak a járványok. A brazil kormány több millió eurónak megfelelő összeget különített el a nyomornegyedek elkerítésére. Ezzel a társadalom gazdag és szegény rétegeit tovább szegregálják. A gombamód szaporodó nyomornegyedek terjedésével fokozatosan pusztul a város körüli esőerdő. Az óváros nagyon hasonlít a spanyol városokra. Szűk, árnyékos utcák, belső

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2018. XI. évfolyam 1. szám

udvarok, barokk stílusú templomok a gyarmati múltat idézik. A második világháború utáni iparosodás hatására tömegesen vándoroltak ide a falvakból. Így születtek a városok peremén az összetákolt viskókból álló, víz és csatorna nélküli favellák. A város szerkezetére a kettősség jellemző. Modern felhőkarcolók, a város körül húzódó hegyláncokon pedig valószínűs luxusvárosok épültek. Tőle néhány méterrel a mélységes nyomor.

Ezek a jelenségek nagyon megnehezítik az elkülönült negyedekben élők kulturális, gazdasági és néhány esetben akár nyelvi integrálódását a többségi társadalomba. A folyamatot tovább erősíti a folyamatos utánpótlás, azaz a népesség városokba áramlása országon belülről és kívülről egyaránt.

ÖSSZEFOGLALÁS

A népességnövekedés jelensége mindig jelen volt a történelem során, ám akkora mértékű növekedés, amely a XX–XXI. században volt tapasztalható még nem. Ez a növekedés együtt járt azzal a jelenséggel, hogy a népesség a városokba vándorol, ha nem is mindig fizikailag. A városi népesség aránya ma már meghaladja a föld népességének felét. Ezek az adatok arra utalnak, hogy a városok fejlődésén és bukásán fog múlni az emberiség jövője. Megállapíthatjuk, hogy a demográfia változásai, és a migráció olyan helyzetet teremtetek, amelyben a fennálló társadalmak összetétele és viszonyai is változóban vannak. A változások azonban több olyan kérdést is felvetnek, amelyekre nem tudunk megnyugtató válaszokat adni. A városok fejlődése nem csak a fejlett országokban jellemző, sőt egyre inkább a fejlődő, harmadik-világbeli országok városaira. A népesség növekedése ezeken a területeken (Afrika, Kelet-Ázsia) robbanásszerűnek mondható, és a mai 7,5 milliárdos lakosság további 3 milliárdos növekedése 2100-ig ezekben a térségekben fog bekövetkezni. A gazdasági és életkörülmények közti különbségek a leggazdagabb és legszegényebb országok között egyre nőnek, ez a feszültséget is növeli a fejlődő országok lakosaiban. Ehhez hozzájárul, és fokozza, hogy a fejlett országok egyre inkább a saját problémáikkal foglalkoznak. A feszültségek levezetésére csak olyan alibi megoldások születnek, mint a nemzetközi segélyezés és néhány jóléti szolgáltatás „kölcönadása”. A kialakuló megapoliszoknak a fejlődő régiókban nagyon hasonló kihívásokkal kell majd megbirkóznuk, mint a fejlettebb sorstársaiknak, azonban technológia és anyagi források híján ezek a problémák megoldhatatlannak tűnnek jelenleg. Tehát általános problémákról beszélhetünk, amikor a városok népesedési és társadalmi problémáiról van szó. Az általános problémák, azonban közel sem általános megoldásokat igényelnek. Szinte minden városban különböző problémacsoportokkal kell megküzdeni. De vannak mindenhol felmerülő kihívástípusok, amelyek általában a megfelelő vízellátást, szennyvízhálózatot, közlekedést vagy egyéb városi infrastruktúrát érint. Ezek nem csak várostervezési vagy műszaki problémák, nagy hatással vannak a városok társadalmi viszonyaira is. A nagyobb migrációs hullámmal érintett városokban kialakulhatnak olyan negyedek, ahol nem biztosított a városi infrastruktúra, amivel a társadalomból is kiszorulnak az ott élők. Az elkülönülés főleg akkor jelentkezik, ha valamilyen kulturális vagy gazdasági kapocs van az elkülönülők között, így az egy helyen

élés egyfajta túlélési stratégiának fogható fel. Ezek a különálló csoportok azonban gócpontjai a konfliktusoknak és a bűnözésnek. Az ott élők kiszolgáltatottak, hiszen a város szolgáltatásaiból csak részben vagy egyáltalán nem részesülnek. De a város sem tudja érvényesíteni fennhatóságát ezeken a területeken. Az így kialakult több központú városok akár felfoghatóak több városként is, amelyek külön-külön elfogadhatóan működnek, de alapvető akadályai az egységes fejlesztéseknek és a városi életminőség javításának is. A jövő városainak meg kell oldaniuk az infrastruktúrájuk skálázhatóságát, valamint a fenntartható népességnövekedés problémáját is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Champion, Anthony G: A Changing Demographic Regime and Evolving Poly centric Urban Regions: Consequences for the Size, Composition and Distribution of City Populations. *Urban Studies*, 38 (2001/4). 657–677. o.
2. EGYESÜLT NEMZETEK, Gazdasági és Szociális Bizottság részleg, Népeség osztály, A világ népességének alakulása 2015-ös felülvizsgálata. 2015. <https://esa.un.org/unpd/wpp/DataQuery/>
3. GLOBAL TRENDS 2025: A Transformed World. Washington, National Intelligence Council, Office of the Director of National Intelligence, 2008.
https://www.files.ethz.ch/isn/94769/2008_11_Global_Trends_2025.pdf
4. Hardi Tamás: Eltérő városnövekedési tendenciák Európában, demográfiai háttérrel. MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete, Győr, 2013.
http://regscience.hu:8080/jspui/bitstream/11155/387/1/hardi_eltero_2013.pdf
5. Kaiser Ferenc: A túlnépesedés és globális biztonsági kihívásai. *Nemzet és Biztonság*, 2011/08.
http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/kaiser_ferenc-a_tulnepesedes_es_globalis_biztonsagi_kihivasai.pdf
6. Kalache, Alexandre – Lunefeld Bruno: Health and the ageing male, 3: 1-36; 2000.
7. Lunefeld, Bruno: The ageing male: demographics and challenges World. *Journal of Urology*, 20. (2002). 11–16. o. <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs00345-002-0250-y?LI=true>
8. Lutz, Wolfgang: Európai demográfiai adatlap, 2006.
9. Pakot Levente – Rohr Adél – Szabó Laura – Tóth Gergely – Vargha Lili: Demográfiai fogalomtár. KSH Népeségtudományi kutatóintézet, Budapest, 2015. 7.
<http://demografia.hu/hu/letoltes/kiadvanyok/Demografiai-Fogalomtar.pdf>
10. Szelewa, Dorota: Demográfiai kihívások Európában az alapvető problémák áttekintése, különös tekintettel kelet-középEurópára. Friedrich Ebert Stiftung.
http://www.fesbp.hu/common/pdf/demographic_challenges_hu.pdf
11. Wilkins, R. – Adams, O. B: Health expectancy in Canada, late 1970s: demographic, regional, and social dimensions. *American Journal of Public Health (AJPH)*, September 1983 pp.1073–1080.